

Tarihçilerin Bilgi Gereksinimleri ve Bilgi Kullanımları *

Information Needs and Information Use of Historians

Hatice Gülşen Birinci

Bilkent Üniversitesi Halil İnalcık Osmanlı Araştırmaları Merkezi, 06800 Bilkent, Ankara.
birinci@bilkent.edu.tr

Öz: Bu bildiri Ankara'daki üniversitelerin tarih bölümlerinde görevli akademisyenlerin bilgi arama davranışları üzerine yapılan araştırmanın bulguları yer almaktadır. Bulgular kitap ve dergilerin tarihçiler için en önemli basılı kaynaklar olduğunu, yayın taramasında ise çoğunlukla kitap ve makale kaynakçalarını gözden geçirme ve kütüphane kataloglarından yararlanma tekniklerinin kullanıldığını göstermektedir. Tarihçiler öncelikle kendi kütüphanelerinden, kendi kaynak ve notlarından yararlanmayı tercih etmektedirler. Yayın ödünç alma ve süreli yayın takibi kütüphane kullanım nedenleri arasında ilk sıradadır. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Millî Kütüphane, Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi en çok kullanılan bilgi merkezleridir. Araştırmalarda arşiv belgesinin orijinal formu tercih edilirken, orijinallik, erişilebilirlik ve doğruluk en önemli özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihçilerin bilgiye erişimde resmi ve resmi olmayan bilgi kanallarını birarada kullandıkları görülmektedir. Araştırma sonucunda bilgi merkezleri, bilgi kaynak, kanal ve teknolojilerinin tarihçilerin bilgi arama ve kullanım özelliklerini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar sözcükler: Bilgi gereksinimi, bilgi kullanımı, bilgi arama, tarihçiler, bilgi arama davranışı

Abstract: *In this paper, findings of a survey on information seeking behaviors of academics in the history departments of universities in Ankara are presented. Books and periodicals are the most important printed sources for academic historians. Chasing footnotes in the bibliographies of articles and books, and searching library catalogs are the two major search techniques used by historians. They prefer to use their own collections and notes in*

seeking information. Borrowing books and scanning periodicals are the most important reasons for library use. The Turkish Historical Society Library, The National Library of Turkey, The Ottoman Archives and The Republican Archives are the most heavily used information centers. Historians prefer the original form of archival materials; such characteristics as the originality, accessibility, and accuracy of archival materials matter to them. Historians use both formal and informal information channels to get access to information. Information centers, information sources, information channels and information technologies affect the information seeking and information use of historians.

Keywords: *Information needs, information use, information seeking, historians, information seeking behavior*

Giriş

Tarihi 1800'lü yıllara kadar uzanan kullanıcı araştırmaları sadece bilginin alanında değil diğer pek çok alanda da önemli bir araştırma konusudur. Araştırmalar başlangıçta fen bilimleri, sosyal bilimler ve insan bilimleri üzerinde yoğunlaşmışsa da var olan bilgi boşluğunun görülmesiyle giderek alt alanlara da kaymıştır (Bates, 1996, s. 155; Birinci, 2007, s. 31). Tarih alanında yapılan kullanıcı araştırmaları 1970'li yıllarda başlar. Bu alanda yapılan ilk araştırmalar tarihçilerin kullandıkları kaynak türleri ve kütüphane kullanım özellikleri üzerinedir. Teknolojinin gelişmesine ve bilginin alanının bu gelişmelerden etkilenmesine paralel olarak araştırmalar çeşitlenmiş ve sayıları artmıştır.

Bilgi merkezlerinin, özellikle arşivlerin önemli kullanıcı gruplarından birini oluşturan tarihçilerin bilgi gereksinimlerinin ve bilgi kullanım özelliklerinin bilinmesi bilgi merkezleri için plan ve politika oluşturma açısından önemlidir.

* Bu bildiri yazarın yüksek lisans tezine dayanmaktadır (Birinci, 2006).

Önceki Çalışmalar

Tarihçiler üzerine yapılan ilk araştırma 1972 yılında yapılan bir atıf analizi çalışmasıdır. Bu çalışmada tarihçilerin atıf yaptıkları kaynaklar incelenerek kitap, dergi ve el yazmalarının en çok atıf yapılan kaynak türleri olduğu saptanmıştır (Jones, Chapman ve Woods, 1972, s. 141). Bu alanda ilk kullanıcı araştırması ise 1977 yılında Uva tarafından yapılmıştır. Uva (1977, s. 14), tarihçilerin araştırma sürecini birbirini takip eden beş aşama ile açıklamıştır: Problem seçimi; detaylı olarak plan yapma; veri toplama; analiz etme ve yorumlama; yazma ve gözden geçirme.

Araştırmalardan elde edilen bulgular tarihçiler için en önemli bilgi kaynaklarının kitaplar, dergiler ve el yazmaları olduğunu göstermektedir. Tarihçiler için önemli bir diğer bilgi kaynağı ise birinci elden ve orijinal bilgi sağlayan arşiv belgeleridir. Tarihçiler tarafından arşiv belgesinin orijinal formu tercih edilmekte, bunu mikrofilm ve fotokopisi izlemektedir. Arşiv belgesinin dijital formunun orijinalinin yerini tutmayacağına inanan tarihçilerin bu tutumu, belgelerin orijinalini kullanma alışkanlığına bağlanmaktadır (Steig, 1981, s. 551; Jones, Chapman, Woods, 1972, s. 141; Mahowald, 1995, s. 19; Dalton ve Charnigo, 2004, s. 404; Graham, 2002; Duff, Craig ve Cherry, 2004a, s. 66; 2004b, s. 17-19).

Tarihçiler için arşivler bilgiye erişimde önemli bir yere sahip olmakla birlikte tarihçilerin arşiv kullanımında bazı engellerle karşılaştıkları da bilinmektedir. Duff, Craig ve Cherry (2004a, s. 63; 2004b, s. 14-15), araştırmaların ertelenmesine veya iptal edilmesine neden olabilen bu engelleri, erişim araçlarının eksikliği, coğrafik ve bürokratik engeller şeklinde listelemektedir.

Bilgiye erişimde tarihçilerin hem resmi hem de resmi olmayan iletişim kanallarını kullandıklarını söylemek mümkündür. Bilgiye erişimde ilk tercih edilen yol dipnotların takibidir. Meslektaşlarla iletişim de bilgiye, özellikle arşiv kaynaklarına erişimde önemli rol oynar (Stevens, 1977, s. 69; Steig, 1981, s. 554-556; Tibbo, 2002; 2003, s. 20; Anderson, 2004, s. 95; Orbach, 1991, s. 36; Case, 1991, s. 79; Duff ve Johnson, 2003, s. 81; Dalton ve Charnigo, 2004, s. 407).

Bilgiye erişimde bir diğer önemli yol bilginin tesadüfi olarak keşfidir. Bilgiye tesadüfi olarak erişim tarih araştırmalarında kritik değer taşımaktadır (King, 1994, s. 99; Dalton ve Charnigo, 2004, s. 410). Özellikle kitap ve makale okurken, kütüphane raflarına göz atarken ve meslektaşlarla konuşurken tarihçiler bilgiye tesadüfi olarak erişmektedirler (Steig, 1981, s. 556).

Akademisyenler için yabancı dil bilgiye erişimin önünde engel teşkil edebilmektedir. İngiliz tarihçilerin sadece %7'sinin (Jones, Chapman ve Woods, 1972, s. 146), Rus tarihçilerin de sadece %9'unun (Mahowald, 1995, s. 18) yabancı dillerdeki yayınlara atıf yaptıkları saptanmıştır. Steig (1981, s. 556), tarihçilerin %58'inin yabancı literatürdeki bilgiyi takip etmediklerini, hatta Araçça

bilmeyen Orta Doğu tarihçilerinin, Rusça bilmeyen Doğu Avrupa tarihçilerinin olduğunu; ayrıca yabancı dilde süreli yayınlara abone olan tarihçilerin çok nadir görüldüğünü belirtir. Tarihçilerin sadece üçte biri yabancı yayınlara okumakta, üçte biri yabancı yayınlardan çevirisini yaptırmak yoluyla yararlanmakta, azımsanmayacak sayıda tarihçi ise konuyla ilgili yabancı dildeki kaynakları görmezden gelmektedir (Steig, 1981, s. 557).

Tarihçilerin alanlarındaki güncel gelişmeleri takip etmek için tercih ettikleri kaynaklar dergiler, kitaplar, kitap eleştirileri ve konferans bildirileridir (Straw, 1993, s. 57). Meslektaşlarla iletişim de güncel gelişmeleri takip edebilmek için tercih edilen yöntemler arasındadır (Delgadillo ve Lynch, 1999, s. 255).

Tarihçiler sosyal bilimciler içinde bilgi merkezlerini etkin olarak kullanan gruplardan biridir. Delgadillo ve Lynch'e (1999, s. 245) göre tarihçiler üniversite kütüphanelerinin en önemli kullanıcı gruplarından biridir. Üniversite kütüphaneleri koleksiyonlarının önemli bir bölümünü bu kullanıcı grubu için oluşturmaktadır. Tarihçiler aynı zamanda kendi koleksiyonlarını oluşturma eğilimi taşıyan bir gruptur. Andersen (1998), tarihçilerin yarısına yakınının araştırmaları için anahtar nitelikteki kaynaklara bireysel olarak sahip olduklarını belirtir.

Tarihçilerin bilgi hizmetlerinden yeterince faydalanabildiğini söylemek güçtür. Tarihçiler kütüphanecilere nadiren danışırlar. Bu konuda güvensiz ve isteksiz oldukları bilinmektedir (Steig, 1981, s. 559; King, 1994, s. 89). Tarihçilerin kütüphane hizmetleri içinde en çok yararlandıkları kütüphaneler arası ödünç verme hizmetidir (Delgadillo ve Lynch, 1999, s. 251).

Steig (1981, s. 559), pek çok tarihçinin bilgi kaynaklarını kullanma konusunda başarısız olduğunu vurgulayarak bu başarısızlığı üç nedene bağlar: Birincisi tarihçilerin var olan bilgi kaynaklarından haberdar fakat bunları kullanmak için çaba sarf etmede isteksiz olmaları; ikincisi, var olan bilgi kaynaklarından haberdar fakat elde etme konusunda yetersiz olmaları; üçüncüsü ise var olan bilgi kaynaklarından haberdar olmamalarıdır.

Tarihçiler teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektronik ortamda yer alan bilgiden de yararlanma çabası içine girmişlerdir. Diğer disiplinlerdeki akademisyenlere oranla elektronik ortamdan daha az yararlanan tarihçiler (Gilmore ve Case, 1992, s. 682; King, 1994, s. 90), elektronik kaynakları kullanmayı da kendi kendilerine öğrenmişlerdir (Dalton ve Charnigo, 2004, s. 413; Anderson, s. 1998). Önemli elektronik kaynaklardan biri olan veri tabanlarını kullanan tarihçilerin %70'i konularıyla ilgili kayıtları kendileri seçmeyi tercih etmektedirler. Tarama sonucunda çok sayıda kayda eriştikleri durumlarda sırasıyla; anahtar kelimeyi değiştirmeyi, bütün kayıtları gözden geçirmeyi ve en güvenilir dergilerde yer alan kayıtları kullanmayı tercih etmektedirler. İsbet oranı yüksek bir tarama yapabilmek için kütüphaneciye veya arşivciye danışanların oranı ise sadece onda birdir (Dalton ve Charnigo, 2004, s. 411).

1972 yılından 2007 yılına kadar olan zaman dilimi içinde tarihçiler 26 araştırmaya konu olmuştur. Yapılan araştırmaları kullanıcı araştırmaları ve atıf analizi araştırmaları olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Atıf analizi araştırmalarında tarihçilerin kullandıkları kaynak türleri, kaynakların dili ve yaşı, kullanıcı araştırmalarında ise bilgi kullanım özellikleri ve bilgi arama davranışları incelenmiştir. Özellikle 1990 sonrası yapılan araştırmalarda teknolojik gelişmelere paralel olarak Internet ve elektronik kaynak kullanımının ele alındığı görülmektedir. Bu dönemden sonra yapılan araştırmalarda arşiv kullanımına da yer verilmektedir.

Tarihçiler üzerine yapılan kullanıcı araştırmalarında karşılaşılan en büyük sorun cevaplanan anket sayısının dağıtılan anket sayısından düşük olmasıdır. 1972 ve 2006 yılları arasında tarihçiler üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde yanıtlanma oranlarının %13 ile %68 arasında değiştiği görülmektedir. Araştırmalarda anketlerin ortalama yanıtlanma oranı %35'tir.

Amaç, Kapsam ve Yöntem

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin tarih bölümlerinde görev yapan öğretim elemanlarının bilgi gereksinimlerinin ve bilgi kullanım özelliklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Kullanıcı merkezli yaklaşım esas alınarak tarih alanındaki kullanıcıların bilgi kullanım özelliklerinin ve bilgi gereksinimlerinin bilgi merkezlerinden bağımsız olarak ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bulguların kütüphaneler ve arşivler gibi tarihçilere hizmet veren bilgi merkezlerinin hizmet politikalarının gözden geçirilmesinde ve yeniden düzenlenmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin toplam sayısı araştırmanın yapıldığı tarihte (2006) 93'tü. Altmış sekiz devlet üniversitesinden 59'unda, 25 vakıf üniversitesinden yedisinde tarih bölümü bulunmakta ve bu bölümlerde toplam 893 öğretim elemanı görev yapmaktadır (ÖSYM, 2007).

Araştırmanın evrenini Ankara'daki devlet ve vakıf üniversitelerinde tarih lisans eğitimi veren bölümlerdeki akademisyenler oluşturmaktadır. Ankara'da tarih alanında lisans eğitimi veren Ankara (AÜ), Gazi (GÜ), Hacettepe (HÜ), Orta Doğu Teknik (ODTÜ) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji (TOBB-ETÜ) üniversitelerinde bu alanda toplam 100 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Öğretim elemanlarının %29'u profesör, %14'ü doçent, %21'i yardımcı doçent, %30'u araştırma görevlisi ve %6'sı öğretim görevlisidir.

Araştırmada betimleme yöntemi ve veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Çoktan seçmeli olarak düzenlenen anket soruları seçeneklerin önem sırasına göre dizilmesini sağlayacak şekilde hazırlanmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Araştırma kapsamına alınan öğretim elemanlarından %60'ı anketi yanıtlamıştır. Araştırmaya katılan öğretim elemanlarının %13'ü (8) profesör, %13'ü (8) doçent, %27'si (16) yardımcı doçent, %37'si (22) araştırma görevlisi ve %10'u (6) öğretim görevlisidir. Öğretim elemanlarının %28'i (17) kadın, %72'si (43) ise erkektir.

Katılımcıların %32'si (19) yakın çağ tarihi, %25'i (15) yeni çağ tarihi, %15'i (9) orta çağ tarihi, %13'ü (8) Türkiye Cumhuriyeti tarihi, %8'i (5) genel Türk tarihi ve %7'si (4) eski çağ tarihi ana bilim dalına mensuptur.

Bilgi Arama Yöntemleri

Bilgi ihtiyacının karşılanmasında birinci tercihlerde kendi kütüphanesinden ve kaynaklarından yararlanmak (%65) ön plana çıkarken, toplamda bilgi merkezlerinden yararlanmak (%100) ilk sıraya yerleşmektedir (Tablo 1). Bilgi ararken Internet'ten faydalanma birinci tercihler arasında çok düşük bir yer tutarken (%8), toplamda %88'lik bir oranla kendi kaynaklarından ve kütüphanesinden yararlanma seçeneği ile birlikte ikinci sıraya yerleşmektedir. Bu durum teknolojinin tarihçilerin bilgi arama davranışında yarattığı etkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Arkadaşlardan fikir alma ve toplantıları takip etme bilgi ararken katılımcılar tarafından birinci sırada hiç tercih edilmezken toplamda sırasıyla %17 ve %6 oranlarıyla en son tercih edilen seçeneklerdir.

En Önemli Kaynaklar

Arşiv belgesi (orijinal, basılı, çevrimiçi gibi farklı formatlarıyla) tarihçiler tarafından en çok tercih edilen kaynak türüdür. Kitap (ilk tercihte %38, toplamda %73), arşiv belgesinden sonra en çok kullanılan kaynaktır. Diğer kaynak türlerinin birinci ve ikinci tercihler arasındaki oranları kitap ve arşiv belgelerine göre oldukça düşüktür. Toplama bakıldığında kitaplar ve arşiv belgelerinden sonra en çok kullanılan kaynakların sırasıyla kataloglar (basılı, çevrimiçi), dergiler, Internet ve yazmalar olduğu görülmektedir. Bu bulgu literatürde yer alan bulgular ile örtüşmektedir (Steig, 1981; Jones, Chapman ve Woods, 1972; Mahowald, 1995; Dalton ve Charnigo, 2004).

Bulgular indeks, abstrak, bibliyografya ve veri tabanı kullanımının tarih alanında düşük düzeyde olduğunu ve söz konusu kaynakların en önemli kaynaklar sıralamasında sonlarda yer aldığını göstermektedir. Bu durumun tarih alanındaki indeks, abstrak, bibliyografya ve veri tabanı sayısının az olmasından, tarihçilerin bu kaynaklardan haberdar olmamalarından ve söz konusu kaynakların kullanımını bilmemelerinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Tarih alanında geriye dönük tam metin veri tabanlarının yetersizliği de veri tabanı kullanımını etkileyen bir unsur olarak değerlendirilebilir. Filmler, videolar, ses kayıtları ve haritalar en önemli ilk üç kaynak türü sıralamasında yer bulamamıştır (Tablo 2).

Tablo 1. Bilgi arama yöntemleri

Yöntemler	1. Tercih		2. Tercih		3. Tercih		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kütüphane ve arşivlerden yararlanma	16	27	26	43	18	30	60	100
Kendi kütüphanesinden yararlanma	39	65	8	13	6	10	53	88
İnternet'ten yararlanma	5	8	22	37	26	43	53	88
Arkadaşlardan fikir alma	-	-	2	3	8	13	10	17
Toplantıları takip etme	-	-	2	3	2	3	4	6

Yayın Taramasında Kullanılan Yöntemler

Güncel bilgi gereksinimi çeşitli ortamlardan yayın taraması yapmayı gerektirmektedir. Araştırmaya katılan tarihçilerin tamamının yayın taramasına ihtiyaç duyduğu ve taramalarını kendilerinin yaptığı görülmektedir. Hem tercih sıralamasına (1. tercihlerde %62) hem de tercihlerin toplamına bakıldığında (%89) yayın taraması için en sık başvurulan yöntemin kitap ve makale kaynakçalarının incelenmesi olduğu görülmektedir. Bu bilgi arama davranışının, tarihçiler için karakteristik olduğu literatürde de belirtilmektedir. Kütüphane kataloglarının kullanımı kitap ve makale kaynakçalarının incelenmesinden sonra en çok tercih edilen yöntem (%78) olarak belirlenmiş olsa da, 1. tercihler arasında sadece %10'luk bir yer tutması katalogların bilgiye erişimde tarihçilerin öncelikli tercihi olmadığını göstermektedir. İlk iki tercihte %10'u bulmayan veri tabanı kullanımı, %25 ile toplamda en az tercih edilen bilgi erişim yöntemidir (Tablo 3).

Kütüphane Kullanım Nedenleri

Kütüphane kullanım nedenlerinin başında %89 ile ödünç alma gelmektedir. Süreli yayın takibi %78 ile kütüphane kullanımında tarihçiler için ikinci önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her alanda olduğu gibi tarih alanında da danışma kaynaklarının kütüphane kullanımında önemli bir yeri olduğu açıktır. Bu amaçla kütüphane kullanan tarihçilerin oranı %60 olarak saptanmıştır. Fotokopi çekirtmek amacıyla kütüphane kullanımı %48 ile dördüncü sırada yer almaktadır. Kütüphaneyi tezlere bakmak ve yayın alımı yaptırmak amacıyla kullanan tarihçilerin oranı ise oldukça azdır (sırasıyla %13 ve %17). Literatürde kütüphane kullanım nedenleri arasında önemli bir yere sahip olan kütüphaneler arası ödünç vermenin %25'lik tercih oranıyla sıralamada ilk üçe giremediği görülmektedir.

Tablo 2. En önemli kaynaklar

Kaynaklar	1. Tercih		2. Tercih		3. Tercih		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kitap	23	38	12	20	9	15	44	73
Arşiv belgesi	24	40	12	20	5	8	40	68
Dergi	1	2	9	15	5	8	15	25
İnternet	1	2	2	3	12	20	15	25
Yazmalar	2	3	5	8	4	7	11	18
Arşiv belgesi *	1	2	5	8	5	8	11	18
Kataloglar *	1	2	4	7	4	7	9	16
VT/CD-ROM	2	3	4	7	3	5	9	15
Kataloglar **	1	2	2	3	4	7	7	12
İndeks/Abstrak *	-	-	1	2	5	8	6	10
Gazete	-	-	1	2	3	5	4	7
İndeks/Abstrak **	1	2	2	3	-	-	3	5
Mikroform	1	2	2	3	-	-	3	5
Arşiv belgesi **	1	2	-	-	1	2	2	4

* Basılı; ** Çevrimiçi

Tablo 3. Yayın taramasında kullanılan yöntemler

Yöntemler	1. Tercih		2. Tercih		3. Tercih		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kıtap makale kaynakçaları	37	62	7	12	9	15	53	89
Kütüphane katalogları	6	10	21	35	20	33	47	78
İndeks, abstrak, bibliyografya	5	8	18	30	13	22	36	60
Arşiv katalogları	7	12	11	18	11	18	29	48

Yararlanılan Kütüphaneler ve Arşivler

Ülkemizde Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Tarih Vakfı Bilgi ve Belge Merkezi, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi gibi tarih alanında hizmet veren ihtisas kütüphaneleri bulunmaktadır. Araştırmaya katılan tarihçilerin söz konusu ihtisas kütüphanelerinden Türk Tarih Kurumu Kütüphanesini yoğun olarak kullandıkları (%82) görülmüştür. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesini sırasıyla Milli Kütüphane (%61), araştırmacının kişisel kütüphanesi (%52) ve üniversite kütüphaneleri (%50) izlemektedir. Kişisel kütüphaneden yararlanma oranının tercihler toplamında üçüncü sırada yer almakla birlikte birinci tercihler arasında %38 ile ilk sıraya yerleşmiş olması tarihçilerin öncelikle kişisel koleksiyonlarındaki kaynaklara yöneldiklerini göstermektedir. Tarihçilerin kişisel koleksiyonlarını kullanma eğilimi ile ilgili bulgular literatürdeki bulgularla örtüşmektedir.

Birinci elden orijinal bilgi sağlayan arşivler tarihçiler için vazgeçilmez bilgi merkezleridir. Katılımcıların arşivler ile ilgili tercihleri değerlendirildiğinde ilk sırada %88 ile Osmanlı Arşivinin ikinci sırada %49 ile Cumhuriyet Arşivinin yer aldığı görülmektedir. Katılımcılar içinde yeni çağ ve yakın çağ tarihi ana bilim dalları mensuplarının sayıca yoğun olmasının özellikle yeni çağ ve yakın çağ tarihi alanlarında önemli belgeler barındıran bu arşivlerin ön plana çıkmasında etken olabileceği düşünülmektedir.

Arşivlerde Karşılaşılan Engeller

Arşivlerde en sık karşılaşılan engeller sıralamasında fotokopi (%75), bürokratik engeller (%70) ve tasnifle ilgili engeller (%57) ilk üç sıraya yerleşmektedir. Bazı arşivlerde belge fotokopisine getirilen sınırlamaların araştırmaları zora soktuğu bilinmektedir. Tercihler toplamında fotokopi engeli ön plana çıkmış olsa da birinci tercihlerde %40 ile bürokratik engellerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bazı arşivlerde çalışmak için izin gerekmesi, kurum kanalıyla yazı isteği, kimliklerin onaylı suretlerinin istenmesi araştırmacıların arşivlerde karşılaştığı bürokratik engellerden bazılarıdır. Cumhuriyet ve Osmanlı Arşivi Daire Başkanlıklarında bulunan belgelerin tasnifinin tamamlanamamış olması da kullanımı sınırlandırmaktadır. Arşivlerde karşılaşılan diğer engeller ulaşım ve çalışma saatleri (%30'ar) ve belgelerin durumudur (%16).

Arşiv Materyalinin Tercih Edilen Formu ve En Önemli Özellikleri

Tarihçilerin %77'si arşiv materyalinin orijinalini, %15'i fotokopisini, %8'i elektronik formunu tercih etmektedir. Literatürde de arşiv belgesinin öncelikle orijinalinin tercih edildiği belirtilmektedir (Duff, Craig ve Cherry, 2004a; Duff, Craig ve Cherry, 2004b; Graham, 2002).

Tarihçiler için arşiv materyalinin en önemli özelliği orijinalliğidir (%96). Orijinallik özelliği hem toplamda hem de birinci tercihlerde ilk sırada yer almaktadır. Orijinalliği sırasıyla erişilebilirlik (%75), doğruluk (%51) ve kullanılabilirlik (%38) özellikleri izlemektedir. Bedel, kullanım kolaylığı gibi özelliklerin tercih edilme oranları %20'nin altında kalmaktadır.

Dil Tercihleri

İngilizce %83 ile araştırmacılar tarafından en çok kullanılan yabancı dildir. Bunu %22 ile Arapça, %17 ile Fransızca, %15 ile Farsça ve %10 ile Almanca izlemektedir. Diğer seçeneği (%18) Çince, Rusça, Sırpça, Kazakça, Özbekçe, Tatarca, Boşnakça ve Hırvatçayı içermektedir.

Tarihçilerin %43'ü bir, %40'ı iki, %13'ü üç, %3'ü ise dört dilde kaynak okuyabilmektedir. Tarih, kaynakları çok ve çeşitli bir bilim dalı olduğundan bu alanda çalışan akademisyenlerin dil engelini aşabilmek için birden çok dil öğrenme gereksinimi duydukları söylenebilir.

Tarihçilerin %37'si kullandıkları kaynakların orijinal dilinin Türkçe olmasını tercih etmektedirler. "Kaynağın dili tercihi etkilemez" seçeneğini işaretleyenlerin oranı %32, "bildiğim bir yabancı dilde yazılmış olmasını tercih ederim" seçeneğini işaretleyenlerin oranı %22, "Türkçe'ye çevrilmiş olmasını tercih ederim" seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %10'dur.

Konferans, Seminer ve Toplantılara Katılma Sıklığı ve Nedenleri

Tarihçiler içinde konferans, seminer ve toplantılara imkânlar elverdiği ölçüde katılanların oranı %85, ara sıra katılanların oranı %13'dür. Geriye kalan %2'lik kesim tüm toplantılara katılmaya çalışmaktadır. Tarihçilerin konferans ve seminerlere katılma nedenleri arasında gelişmeleri takip etmek ve meslektaşlarla görüşmek eşit tercih oranıyla (%90) ilk sırada yer alırken, konuşmaları takip etmek (%79) ve bildiri sunmak (%48) bunları izlemektedir.

Birinci tercihlerde gelişmeleri takip etmek %48 ile ön plana çıkarken meslektaşlarla görüşmek %5 ile tercihler arasında en son sıraya düşmektedir.

Güncel Gelişmeleri Takip Edebilmek İçin İzlenen Yöntemler

Güncel gelişmeleri takip edebilmek için izlenen yöntemlerde birinci tercihler arasında %37 ile süreli yayın takibi ilk sıradayken tercihlerin toplamında %67 ile konferansları takip etmek ilk sırada, %59 ile süreli yayın takibi ikinci sırada yer almaktadır. Yayın katalogları, meslektaşlarla görüşme ve çevrimiçi tarama %40'ın üzerinde tercih edilen yöntemlerdir (Tablo 4).

Elektronik Kaynak Kullanımı

Elektronik kaynakları sık kullanan tarihçilerin oranı %18, hiç kullanmayanların oranı ise %17'dir. Tarihçilerin %58'i bu kaynakların orijinaline de bakma ihtiyacı hissetmektedirler.

Veri tabanlarını kullanırken tarihçilerin %67'si basit taramayı, %33'ü gelişmiş taramayı tercih etmektedirler. Bu durumda tarihçilerin veri tabanlarının çok sayıda kaynak içinden kısa zamanda yalnız konuyla ilişkili kayıtlara erişim sağlama özelliğinden yeterince yararlanmadıkları anlaşılmaktadır. Tarihçilerin veri tabanlarının sunduğu sonuçlara güvenmedikleri için fazla kayıt görmek istedikleri de düşünülebilir. Bu bulgu literatürde yer alan bulgularla örtüşmektedir (Dalton ve Charnigo, 2004).

Tarihçiler tarama sonucunda çok sayıda kayıt bulduklarında öncelikle anahtar kelimeleri değiştirmeyi (%87) tercih etmektedirler. İsbet oranı yüksek bir tarama yapabilmek için kütüphaneciyeye veya arşivciye danışanların oranı önemsenemeyecek kadar azdır (%12) ve tercihler sıralamasında en sonda yer almıştır. Bu bulgu tarihçilerin kütüphanecilerden ve arşivcilerden yardım isteme konusundaki isteksizliklerini ve güvensizliklerini ortaya koymasından önemlidir.

Bilginin Tesadüfi Keşfi

Bilgiye tesadüfi olarak erişim tarihçiler için karakteristik sayılan bir bilgi davranışı olarak literatürde yer bulmuştur. Bilgiyi bu yolla bazen keşfeden tarihçilerin oranı %67,

sıklıkla keşfedenlerin oranı ise %33'tür. Tarihçilerin öncelikle kitap ve makale okurken (%90), sonra sırasıyla katalog tararken ve Internet'te tarama yaparken (%49), meslektaşlarla konuşurken (%45), konferansları izlerken (%25) ve veri tabanı tararken (%23) bilgiyi tesadüfi olarak keşfettikleri görülmektedir. Literatürde de daha çok kitap ve makale okurken ve meslektaşlarla konuşurken bilginin tesadüfi olarak keşfedildiği bulgusu yer almaktadır (Dalton ve Charnigo, 2004; Steig, 1981).

Sonuç ve Öneriler

Bilgi hizmetlerinin geliştirilmesinde, kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin ve bilgi arama davranışlarının bilinmesi önem taşımaktadır. Kullanıcı araştırmaları kullanıcıların tanınması ve gereksinimlerinin anlaşılması konusunda değerli bilgiler sağlar. Akademisyenler bilgi merkezlerinin en önemli kullanıcı gruplarından birini oluşturur. Bu kullanıcı grubu içinde bilgi merkezlerini en yoğun kullanan gruplardan biri olan tarihçilerin bilgi arama davranışlarının ortaya çıkarılması önem taşımaktadır.

Bulgular tarihçilerin bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanımları açısından mesleğe has özellikler gösterdiği ve resmi ve resmi olmayan bilgi kanallarını bilgiye erişimde birarada kullandıklarını göstermektedir. Teknolojinin gelişmesiyle Internet'ten yararlanma ve dijitalleştirilmiş kaynakları kullanma gibi yeni bilgi arama davranışları geliştiren tarihçilerin bilgiye erişimde dipnotları takip etme ve arşiv kaynaklarının orijinalini görme eğilimi gibi klasik bilgi arama davranışlarını sürdürdükleri de görülmektedir.

Ülkemizde bu alanda yapılan kullanıcı çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu araştırma tarihçilerin bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanımları alanında ülkemizde yapılan, bilinen ilk çalışmadır. Farklı şehir ve üniversitelerdeki tarihçiler üzerinde özellikle daha küçük ve istekli gruplarla yapılacak çalışmalardan elde edilecek daha ayrıntılı verilerle bu kullanıcı grubunun profilini oluşturmak mümkündür. Araştırmalardan elde edilecek bulgular bilgi merkezlerinde sunulan bilgi hizmetlerinin gözden geçirilerek kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmesine olanak sağlayacaktır.

Tablo 4. Güncel gelişmeleri takip edebilmek için izlenen yöntemler

Yöntemler	1. Tercih		2. Tercih		3. Tercih		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Konferansları takip etme	6	10	8	13	23	38	37	61
Süreli yayın takibi	22	37	9	15	4	7	35	59
Yayın katalogları	10	17	10	17	11	18	31	52
Meslektaşlarla görüşme	4	7	16	27	9	15	29	49

Kaynakça

- Anderson, D.L. (1998). Academic historians, electronic information access technologies, and the World Wide Web: A longitudinal study of factors affecting use and barriers to that use. *The Journal of the Association for History and Computing*, 1(1). 1 Ekim 2005 tarihinde <http://mcel.pacificu.edu/history/jahc11/Anderson/Anderson.html> adresinden erişildi.
- Anderson, I.G. (2004). Are you being served? Historians and the search for primary sources. *Archivaria*, 58, 81-129.
- Bates, M.J. (1996). Learning about the information seeking of interdisciplinary scholars and students. *Library Trends*, 45(2), 155-164.
- Birinci, H.G. (2006). *Tarih alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanımları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Birinci, H.G. (2007). Tarihçilerin bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, 21, 29-44.
- Case, D.O. (1991). The collection and use of information by some American historians: a study of motives and methods. *Library Quarterly*, 61, 61-84. 1 Ekim 2005 tarihinde EBSCO Host veri tabanından erişildi.
- Dalton M.S. ve Charnigo, L. (2004). Historians and their information sources. *College & Research Libraries*, 65, 400-424.
- Delgadillo, R. ve Lynch, B. (1999). Future historians: their quest for information. *College & Research Libraries*, 60, 245-259.
- Duff, W.M. ve Johnson, C.A. (2003). Where is the list with all the names? Information-seeking behavior of genealogists: Users and archival research. *American Archivist*, 66(1), 79-95.
- Duff, W., Craig, B. ve Cherry, J. (2004a). Finding and using archival resources: a cross-Canada survey of historians studying Canadian history. *Archivaria*, 58, 50-80.
- Duff, W., Craig, B. ve Cherry, J. (2004b). Historians' use of archival sources: promises and pitfalls of the digital age. *The Public Historian*, 26(2), 7-22.
- Gilmore, M.B. ve Case, D.O. (1992). Historians, books, computers and a library. *Library Trends*, 40(4), 667-686.
- Graham, S.R. (2002). Historians and electronic resources: Patterns and use. *The Journal of the Association for History and Computing*, 5(2). 1 Ekim 2005 tarihinde <http://mcel.pacificu.edu/JAHC/JAHCv2/ARTICLES/graham/graham.html> adresinden erişildi.
- Jones, C., Chapman, M. ve Woods, P.C. (1972). The characteristics of the literature used by historians. *Journal of Librarianship*, 4(3), 137-156.
- King, J.B. (1994). History research into the 21st century. *Reference Librarian*, 47, 89-108.
- Mahowald, T.T. (1995). *The research needs of historians in Russian and Slavic History: a citation analysis of the "Russian Review" 1991-1994*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kent State University, Ohio. 15 Temmuz 2005 tarihinde ERIC veri tabanından erişildi.
- Orbach, B. (1991). The view from researcher's desk: Historians' perceptions of research and repositories. *American Archivist*, 54, 28-43.
- ÖSYM. (2007). *2006-2007 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri*. 20 Nisan 2007 tarihinde <http://www.osym.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CF1A9547B61DAFFE2A4334B67836F053C0> adresinden erişildi.
- Steig, M.F. (1981). The information needs of historians. *College & Research Libraries*, 42, 549-560.
- Stevens, M.E. (1977). The historians and archival finding aids. *Georgia Archives*, 5, 64-75.
- Straw, J.E. (1993). *Convergence or divergence? A study of the information seeking behavior of historians and political scientists*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kent State University, Ohio. 15 Temmuz 2005 tarihinde ERIC veri tabanından erişildi.
- Tibbo, H.R. (2002). *Building and using cultural digital libraries: Primarily history: Historians and the search for primary source materials*. 1 Ekim 2005 tarihinde <http://portal.acm.org/citation.cfm?id=544222&coll=Portal&dl=GUIDE&CFID=64594201&CFTOKEN=52840319> adresinden erişildi.
- Tibbo, H.R. (2003). Primarily history in America: how U.S. historians search for primary materials at the dawn of the digital age. *American Archivist*, 66(1), 9-50.
- Uva, P.A. (1977). *Information-gathering habits of academic historians: Report of the pilot study*. New York: State University of New York, Upstate Medical Center.